

Joksimović, S., Pavlović, Z., & Maksić, S. (2008). Socioekonomski status i stavovi građana prema ciljevima vaspitanja dece. U S. Gašić-Pavišić i S. Joksimović (prir.), *Образованье и сиромаштво у земљама у транзицији* (стр. 121-134). Београд: Институт за педагошка истраживања.

СОЦИОЕКОНОМСКИ СТАТУС И СТАВОВИ ГРАЂАНА ПРЕМА ЦИЉЕВИМА ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ¹

Снежана Јоксимовић²

Институт за педагошка истраживања, Београд

Зоран Павловић

Институт друштвених наука, Београд

Славица Максић

Институт за педагошка истраживања, Београд

Апстракт. Ставови о особинама које код деце треба развијати у породици указују на циљеве васпитања и одговарајући васпитни стил који доприноси остварењу постављеног васпитног циља. Предмет рада су ставови грађана Србије о циљевима породичног васпитања. Циљ је да се испита повезаност између социоекономског статуса грађана и њихових преференција особина које деца треба да развију у породици. Емпиријску основу чине налази четвртог таласа Светске студије вредности, прикупљени 2001. године у Србији на репрезентативном узорку 1200 грађана Србије узраста од 18 и више година. Као показатељ циљева и вредности породичног васпитања коришћени су одговори на питање којим је од испитаника тражено да са листе од десет особина издвоје до пет особина које су по њиховом мишљењу најважније. Показатељи социоекономског статуса су образовни ниво, укупни приход породице, задовољство финансијском ситуацијом породице, радни статус, процена сопствене класне припадности. Добијени налази показују да уколико је социоекономски статус повољнији, утолико је већа усмереност ка циљевима који говоре о аутономији личности, као што су независност, одговорност, толеранција, док је нижи статус повезан са преференцијом марљивости. Школа би требало да има компензаторну улогу, тако што ће код свих ученика, без обзира на њихов социјални статус, подстицати развијање аутономије личности. *Кључне речи:* социоекономски статус, ставови, породично васпитање, вредности, аутономија.

¹ Текст је резултат рада на пројектима чију реализацију финансира Министарство науке Србије (2006-2010): „Образовање за друштво знања“ (149001) и „Демократски модели унапређивања друштвене кохезије, људских права и привредног развитака у политичким и институционалним процесима европских интеграција Србије“ (149017).

² E-mail: snezaj@eunet.yu

Приступ истраживању

Односи у породици и васпитни стилови представљају област живота која у значајној мери зависи од општијих вредности појединаца. Интересовање истраживача за вредности родитеља је разумљиво када се има у виду утицај родитељских вредности на социјализацију деце. Поједини приступи истраживању вредности засновани су на претпоставци да вредносне оријентације појединаца детерминишу њихове ставове о пожељном типу личности, тако да се о вредностима закључује на основу процена пожељности појединих особина које код деце треба развијати. Увид у вредности родитеља, поготову вредности које се тичу васпитања деце, омогућује да се предвиде њихови васпитни поступци и објасне ефекти социјализације. Ставови о особинама које код деце треба развијати у породици указују на циљеве васпитања и одговарајући васпитни стил који доприноси остварењу постављеног васпитног циља.

У оквиру истраживања утицаја класне припадности на васпитање деце, Кон (Kohn, 1969; 1976) проверава идеју да доминантни ефекат социјалне структуре на понашање делује посредством вредности: социјална класа утиче на вредности родитеља, а вредности родитеља детерминишу њихово понашање према деци. Конова намера била је да истражи однос социјалне класе и родитељских вредности и да утврди какве импликације имају класне разлике у погледу вредности по родитељску праксу подизања деце. Под родитељским вредностима Кон подразумева вредности које би родитељи највише волели да се отелотворе кроз понашање њихове деце. Добијени налази говоре у прилог очекивању о повезаности између социјалне класе и родитељских вредности. На пример, припадници средње класе предност дају особинама деце која говоре о самоусмеравању или саморазвојности, а родитељи који припадају радничкој класи инсистирају на конформирању спољашњим стандардима. Саморазвојност подразумева понашање према сопственом суду и унутрашњим стандардима, што указује на аутономну личност, док конформност значи управљање према спољашњим стандардима и подложност утицају ауторитета.

Конова испитивања су показала да је избор циљева васпитања под утицајем социјалног положаја родитеља, степена њиховог образовања, социоекономског статуса и професионалне припадности. У целини гледано, припадници радничке класе више цене вредности конформирања спољашњим стандардима као што су ред, уредност и послушност, док припадници средње класе предност дају развоју особина које означавају самоусмеравање, односно аутономију, као што су слобода, индивидуализам, иницијатива, креативност и самоактуализација. Добијене налазе аутор објашњава разликама у погледу услова живота специфичним за одређену класу и разликама у погледу услова рада. Конформност припадника нижих социјалних слојева делимично је последица њиховог нижег образовања, али пре свега рестриктивних услова рада. Припадници виших друштвених слојева обављају сложеније послове који мање подлежу спољној контроли и допуштају већи степен самосталности, док припадници радничке класе раде мање сложене послове који подлежу процени спољних ауторитета. Стога послови припадника средње класе захтевају већи степен саморегулације, а радничка занимања захтевају конформирање појединца правилима и процедурама постављеним од стране ауторитета.

Вредности родитеља и њихови васпитни циљеви испитивани су уз помоћ Коновог инструмента и у нашој средини. Налази испитивања родитељских вредности и васпитних циљева у породицама са децом предшколског узраста, такође показују да се у радничким породицама више вреднују конформистичке особине, док припадници средњих слојева више вреднују особине које припадају димензији саморазвојности (Tomanić-Mihajlović, 1997). Родитељи који обављају радничка занимања највише вреднују конформистичке особине као што су поштење, лепо понашање и послушност, а најмање интелектуалну радозналост (особину из димензије саморазвојности). Родитељи припадници средњих слојева (које су у овом испитивању чинили стручњаци и уметници) највише вреднују особине које говоре о саморазвојности, попут разумности и интелектуалне радозналости, а веома мало вреднују понашање у складу са полном улогом, као и оријентацију ка успеху.

Ширу основу за разумевање повезаности друштвеног положаја и вредносних оријентација пружају налази опсежног истраживања структуре и свести друштвених слојева у Србији (Popović i sar., 1977). На основу појединих показатеља друштвеног положаја утврђено је да постоје четири основне друштвене групације (политички и привредни руководиоци, средњи слојеви службеника и стручњака, мануелни радници и приватници), које се међусобно разликују по свом друштвеном положају, интересима, стилу живота, слојној свести и вредносно-идеолошким оријентацијама. Показало се да постоји одређени хијерархијски редослед између друштвених слојева у погледу основних карактеристика њиховог друштвеног положаја, као и да битне разлике између слојева, с обзиром на посматране особине, изражавају дату хијерархијску структуру. Када је реч о вредносно-идеолошким оријентацијама, утврђено је да су разлике у обиму и интензитету вредносних оријентација утолико веће уколико су слојеви даљи један од другог у друштвеној структури, полазећи од објективних критеријума као што су материјални статус, степен образовања и друштвена моћ. Констатоване су неупоредиво веће разлике између слојева него што су разлике унутар слојева. На основу емпиријских налаза, закључено је да је релативна идеолошка хомогеност унутар слојева условљена сличним потребама, интересима, животним стилем, цртама личности.

Светском студијом вредности, која је у реализована у више од седамдесет друштава у трајању више од четврт века³, обухваћен је широк спектар питања везаних за различите показатеље вредности. Налази Светске студије вредности пружају увид у мишљења грађана о томе које особине деца треба да развију у породици. Ови налази су анализирани са циљем да се утврди хијерархијска структура вредности грађана у погледу циљева породичног васпитања с обзиром на то да ли се предност даје развоју аутономне или конформистичке личности (Joksimović, Maksić i Pavlović, 2007).

Предмет разматрања у овом раду су ставови грађана Србије о циљевима породичног васпитања исказани преко преференција особина које деца треба да

³ Више информација о Светској студији вредности може се наћи на сајту: www.worldvaluessurvey.org.

усвоје и развију у породици. Циљ је да се испита повезаност између социоекономског статуса грађана и њихових преференција особина које деца треба да развију у породици. Емпиријску основу чине налази четвртог таласа Светске студије вредности, прикупљени у периоду 1999-2004. године који се односе на Србију.

Испитивање у Србији спроведено је 2001. године на репрезентативном узорку 1200 грађана Србије узраста од 18 и више година. Узорком испитивања у Србији обухваћено је 48% испитаника мушког и 52% женског пола. У погледу старосне структуре младих од 18 до 34 године има 27%, 41% је у узрасној категорији од од 35 до 54 године, а 32% испитаника има преко 55 година. У браку је 64% испитаника, 19% није у браку, 2% живи у ванбрачној заједници, разведених је 6%, а удоваца (удовица) је 9%. Једна четвртина испитаника нема деце, 22% има једно дете, 42% има двоје деце, троје и више деце има 11% испитаника. У погледу образовне структуре преовлађују испитаници са завршеном средњом школом (43%), затим су подједнако заступљени они са завршеним факултетом или вишом школом (23%) као и са завршеном основном школом (22%), а најмање их је са незавршеном основном школом (12%).

Као показатељ *вредности породичног васпитања* коришћени су одговори на питање којим је од испитаника тражено да са листе од десет особина које деца могу да стекну у породици, издвоје до пет особина које су по њиховом мишљењу најважније. Испитаници су се опредељивали у односу на следеће особине: 1) независност, самосталност, 2) марљивост, радиност, 3) осећање одговорности, 4) машта, 5) толеранција и поштовање других, 6) штедљивост, 7) одлучност, истрајност, 8) оданост вери, религиозност, 9) несебичност, 10) послушност.

Подаци о социодемографским и другим личним обележјима испитаника прикупљени су помоћу питања затвореног типа. Показатељи социоекономског статуса грађана су: образовни ниво (степен образовања), укупни приход породице, задовољство финансијском ситуацијом породице, радни статус, процена сопствене класне припадности.

С обзиром на *образовни ниво*, испитаници су разврстани у следеће категорије: незавршена основна школа, завршена основна школа, завршена

средња школа и завршена виша школа или факултет. На основу података које су испитаници дали о *висини породичних прихода* на десетостепеној скали (1- најнижи, 10- највиши приход) сачињене су три категорије: ниски (скорови од 1-3), средњи (скорови од 4-7) и високи приходи (скорови од 8-10). *Задовољство финансијском ситуацијом* исказивано је на десетостепеној скали (1- незадовољан, 10- задовољан), а на основу дистрибуције одговора сачињене су три категорије одговора: незадовољан (скорови од 1-4), неодлучан (скорови 5-6), задовољан (скорови од 7-10). Показатељи *радног статуса* су: запослен, пензионер, домаћица, студент, незапослен. Подаци о перцепцији сопствене *класне припадности* изражени су на следећи начин: горња, средња, радничка и доња класа. Иако је упитником понуђено самосврставање испитаника у горњу и горњу средњу класу, ове две категорије су посматране као једна (горња класа) због малог броја испитаника који је себе видео као припадника горње класе.

Повезаност социо-економског статуса са преферираним особинама деце испитивана је на нивоу сваке појединачне особине. За утврђивање значајности разлика коришћени су χ^2 test и Kramerov V коефицијент.

Повезаност степена образовања и преферираних особина

Табела 1 садржи податке о пожељности анализираних особина деце у зависности од нивоа образовања испитаника. Степен пожељности анализираних особина деце варира са нивоом образовања испитаника. За групу испитаника са најнижим степеном образовања (незавршена основна школа) најпожељнија особина јесте *марљивост*, потом следе *послушност* и *одговорност*. Између испитаника са основним и средњошколским образовањем постоји сагласност у погледу избора две најпожељније особине: обе групе испитаника највише вреднују *марљивост* и *одговорност*. Код испитаника са основношколским образовањем на трећем месту је *независност*, а код испитаника са средњшколским образовањем *толеранција*. Испитаници са највишим степеном образовања највише вреднују *одговорност*, *независност* и *толеранцију*.

Табела 1: Пожељност особина деце с обзиром на степен образовања (у %)

Особине	Степен образовања				Укупно
	Незавршена основна школа	Основна школа	Средња школа	Виша школа и факултет	
Независност	38.0	50.0	63.6	79.0	60.9
Марљивост	84.7	76.5	75.8	65.3	74.7
Одговорност	54.0	67.4	72.6	83.4	71.6
Маштовитост	4.7	7.2	11.0	15.9	10.5
Толеранција	45.3	50.0	70.5	79.0	64.7
Штедљивост	49.3	42.0	26.8	16.6	30.7
Одлучност	23.3	37.5	40.7	52.8	40.6
Религиозност	30.7	24.2	18.5	16.2	20.8
Несебичност	29.3	29.0	38.0	36.2	34.3
Послушност	57.3	46.2	28.7	12.5	32.5

Напомена: проценти се односе на број испитаника који одговарајући особину сматрају важном.

И поред очигледних сличности у вези са ставом према пожељним особинама деце уочљиве су разлике у броју испитаника који их сматрају важним. Како расте степен образовања испитаника, опада степен пожељности, тј. број испитаника који *марљивост* сматрају важном особином деце ($\chi^2=21,28$; $df=3$; $p<.001$; $Kramerovo V=.134$; $N=1193$). Са друге стране, степен пожељности *одговорности* расте са степеном образовања испитаника ($\chi^2=43,90$; $df=3$; $p<.001$; $Kramerovo V=.192$; $N=1193$).

Испитаници нижег образовног нивоа више цене марљивост, послушност и штедљивост, што указује да мање образовани више цене традиционалне особине и циљеве. На другој страни, образованији испитаници већу предност дају циљевима који говоре о аутономној личности, као што су независност, одговорност и толеранција. Када је утицај образовања на преференције васпитних циљева посматран у односу на две основне групе циљева (аутономни наспрот конформистичким), такође се показало да образованији испитаници већи значај придају аутономним особинама, а мање образовани конформистичким или традиционалним циљевима васпитања (Joksimović, Maksić i Pavlović, 2007), што је у складу са налазима сродних истраживања (Kohn, 1969; Tomanović-Mihajlović, 1997). Исти смисао има и налаз да се

отвореност према свету, као модернистичка вредност, повећава са порастом нивоа образовања (Pantić, 1977).

Повезаност прихода породице и преферираних особина

Три најпожељније особине за испитанике са ниским и средњим нивоом породичних приход јесу *марљивост*, *одговорност* и *толеранција*, док је за испитанике са најповољнијом материјалном ситуацијом најпожељнија особина *одговорност*, потом следе *толеранција* и *марљивост* (табела 2).

Иако је *марљивост* у случају испитаника ниског и средњег нивоа породичних примања на првом, а у случају оних високим породичним примањима, на трећем месту, разлике су минималне и нису статистички значајне ($\chi^2=2,65$; $df=2$; $p<.266$; $Kramerovo V=.051$; $N=1022$) јер у било којој групи с обзиром на ниво породичних примања приближно три четвртине испитаника *марљивост* процењује важном особини. Са друге стране, број испитаника који *одговорност* сматра важном особини значајно варира између три групе испитаника ($\chi^2=8,40$; $df=2$; $p<.015$; $Kramerovo V=.091$; $N=1022$), што такође важи и за преференцију *толеранције* ($\chi^2=27,42$; $df=2$; $p<.001$; $Kramerovo V=.164$; $N=1022$). Пожељност одговорности и толеранције расте са порастом нивоа породичних примања.

Табела 2: Пожељност особина деце с обзиром на висину прихода породице (у %)

Особине	Висина прихода			Укупно
	Ниски	Средњи	Високи	
Независност	51.7	64.5	71.0	61.2
Марљивост	75.3	78.7	73.2	76.2
Одговорност	67.2	72.2	78.1	71.6
Маштовитост	8.9	10.1	11.6	10.0
Толеранција	56.2	66.9	76.8	65.1
Штедљивост	40.2	27.3	21.9	30.9
Одлучност	32.8	44.1	46.9	40.5
Религиозност	23.9	18.9	13.8	19.7
Несебичност	30.2	35.0	41.5	34.6
Послушност	40.4	28.3	25.0	32.1

Напомена: проценти се односе на број испитаника који одговарајући особину сматрају важном.

Испитаници бољег материјалног статуса преферирају исте оне особине којима предност дају образованији испитаници. То конкретно значи да испитаници повољнијег материјалног статуса више цене особине које говоре о аутономији личности, док сиромашнији више цене особине из групе конформистичких. О упливу материјалног положаја на вредности говори и налаз о значајној повезаности материјалног статуса са резултатима на скали отвореност-затвореност према свету и то тако што обим и интензитет отворености према свету расту упоредо са побољшањем материјалног статуса (Pantić, 1977). Налази оба истраживања сугеришу закључак да повољнији материјални положај погодује усвајању нетрадиционалних, модернистичких вредности. Међутим, утицај материјалног статуса на преференцију циљева васпитања је мање изражен него утицај образовања, што се делимично може приписати недовољној објективности показатеља висине породичних примања, али и фактички већем значају образовног нивоа за формирање вредности и ставова.

*Повезаност задовољства финансијском ситуацијом
породице и преферираних особина*

Слично груписању испитаника према нивоу породичних прихода, ни класификација с обзиром на задовољство финансијском ситуацијом не доводи до великих разлика у погледу преференције важних особина деце. Постоји потпуно слагање испитаника који су незадовољни финансијском ситуацијом породице и оних који су неодлучни по том питању у вези са најпожељнијим особинама деце (табела 3). То су у оба случаја најпре *марљивост*, па потом *одговорност* и *толеранција*. И испитаници који су задовољни материјалном ситуацијом слажу се са њима у вези са важношћу *марљивости* и *одговорности*, али се у врху листе приоритета код њих уместо *толеранције* појављује *независност*.

Табела 3. Пожељност особина деце с обзиром на
задовољство финансијском ситуацијом породице (у %)

Особине	Задовољство финансијском ситуацијом породице			Укупно
	Незадовољан	Неодлучан	Задовољан	
Независност	57.5	62.0	71.6	60.8
Марљивост	76.8	71.2	74.4	74.9
Одговорност	70.7	72.1	75.0	71.7
Маштовитост	11.4	8.3	10.2	10.4
Толеранција	60.4	70.9	68.2	64.4
Штедљивост	31.6	30.4	27.3	30.6
Одлучност	39.6	39.9	45.5	40.6
Религиозност	22.9	19.6	13.1	20.6
Несебичност	32.1	40.5	31.8	34.4
Послушност	33.6	33.4	26.7	32.5

Напомена: проценти се односе на број испитаника који одговарајући особину сматрају важном.

О високом слагању све три групе испитаника сврстаних према критеријуму задовољства финансијском ситуацијом породице говори и одсуство значајних разлика у вези са преференцијом *марљивости* ($\chi^2=3,77$; $df=2$; $p<.151$; $Kramerovo V=.056$; $N=1196$) и *одговорности* ($\chi^2=1,27$; $df=2$; $p<.528$; $Kramerovo V=.033$; $N=1196$) које су у свим групама испитаника у врху листе пожељних особина. Међутим, пожељност *независности* значајно расте са порастом степена задовољства финансијском ситуацијом породице ($\chi^2=11,96$; $df=2$; $p<.003$; $Kramerovo V=.100$; $N=1196$), па је највише вреднују они који су задовољни финансијском ситуацијом. Исти смисао имају и разлике с обзиром на преференцију *толеранције* ($\chi^2=11,93$; $df=2$; $p<.003$; $Kramerovo V=.100$; $N=1196$).

Смер утицаја задовољства, односно незадовољства финансијском ситуацијом породице је исти као и утицај висине прихода, с тим што задовољство финансијском ситуацијом утиче на избор мањег броја особина. Ово се може објаснити тиме што је реч о субјективној процени, која не кореспондира увек са објективним показатељима материјалног статуса. У сваком случају, повољни егзистенцијални услови доприносе јачању самопоуздања и самоизражавања што има за последицу вредновање индивидуалне слободе, различитости и аутономије. У условима у којима је

преживљавање сигурно, ослањање на себе, креативност и иницијатива имају висок приоритет што омогућује аутономни избор и демократизацију друштва (Pavlović, 2007).

Повезаност радног статуса и преферираних особина

Најпожељнија особина у свим групама испитаника с обзиром на радни статус, изузев студената, јесте *марљивост*, иако су разлике у броју испитаника који *марљивост* сматрају важном статистички значајне ($\chi^2=21,14$; $df=4$; $p<.001$; Kramerovo $V=.134$; $N=1183$), пре свега због ниског вредновања ове особине у студентској популацији (табела 4). Поред марљивости, *одговорност* се сматра веома важном особином у групи запослених, пензионера и домаћица, али и у групи студената и незапослених ($\chi^2=9,26$; $df=4$; $p<.055$; Kramerovo $V=.089$; $N=1183$). Изузев ове две особине, запослени и пензионери високо вреднују *толеранцију*, док је то у случају групе домаћица *послушност*, одосно *независност* у случају незапослених испитаника. *Независност* је особина коју убедљиво највише вреднују студенти. Разлике су нарочито изражене између домаћица (које високо вреднују *марљивост*, *одговорност* и *послушност*) и студената (који примат дају *независности*, *толеранцији* и *одговорности*).

Табела 4. Пожељност особина деце с обзиром на радни статус испитаника (у %)

Особине	Радни статус					Укупно
	Запослен	Пензионер	Домаћица	Студент	Незапослен	
Независност	65.6	50.8	38.5	84.4	68.5	61.0
Марљивост	73.9	80.5	82.1	56.3	70.0	74.7
Одговорност	74.2	71.1	62.4	78.1	67.7	71.9
Маштовитост	13.3	6.6	1.7	21.9	6.2	10.4
Толеранција	69.3	59.0	46.2	78.1	63.8	64.7
Штедљивост	27.9	38.7	42.7	9.4	27.7	30.7
Одлучност	44.3	29.7	28.2	56.3	46.6	40.2
Религиозност	18.3	20.3	28.2	17.2	28.5	20.8
Несебичност	34.9	32.8	28.2	42.2	36.9	34.4
Послушност	27.9	37.9	50.4	7.8	38.5	32.4

Напомена: проценти се односе на број испитаника који одговарајући особину сматрају важном.

Радни статус највећи утицај остварује када је реч о преференцији независности, и то тако што независност највише цене студенти (84%) а најмање домаћице (38%). Када је реч о студентима, њихов избор се може објаснити њиховом релативном образованошћу, али и младошћу. У прилог претпоставци да на опредељења студената утичу њихове године, говори налаз који показује да се млађи испитаници чешће него старији опредељују за аутономне вредности (Јоксимовић, Максић, Павловић, 2007). Када је реч о домаћицама, њихова мања спремност да се код деце развија независност, може се донекле приписати нижем образовном нивоу, али и традиционализму и конзервативизму, што је у извесној мери допринело и њиховом опредељењу за позив домаћице, као што и статус домаћице доприноси већој склоности ка традиционалним вредностима.

Повезаност процене класне припадности и преферираних особина

Испитаници који различито перципирају сопствени класни статус разликују се у вези са преференцијом особина деце (табела 5). Могло би се говорити о две групе испитаника. Прву би чинили испитаници које се самосврставају у горњу и средњу класу, а који се међусобно слажу у вези са тим да су *одговорност* и *толеранција* најважније особине које би деца требало да усвоје. Испитаници из горње класе трећи ранг по значају придају *независности*, док испитаници који се сврставају у средњу класу на треће место стављају *марљивост*. Испитаници из радничке и доње класе највише вреднују *марљивост* и *одговорност*.

Табела 5. Пожељност особина деце с обзиром
на процену класне припадности (у %)

Особине	Субјективна процена класне припадности				Укупно
	Горња	Средња	Радничка	Доња	
Независност	70.5	66.2	56.9	47.4	60.7
Марљивост	69.3	71.9	78.6	79.6	75.2
Одговорност	79.5	73.6	71.5	59.9	72.0
Маштовитост	7.2	13.4	10.4	9.5	10.8
Толеранција	77.7	73.0	58.8	43.1	64.2
Штедљивост	19.3	25.1	35.0	43.1	30.5
Одлучност	48.8	42.8	38.6	32.8	40.8
Религиозност	17.5	17.2	20.4	30.7	20.2
Несебичност	38.6	37.3	34.2	23.4	34.5
Послушност	22.9	25.9	37.4	44.5	32.4

Напомена: проценти се односе на број испитаника који одговарајући особину сматрају важном.

Одговорност је при врху листе приоритета у свим групама испитаника, с тим што пожељност одговорности као особине деце расте како расте престиж класе у коју испитаници себе сврставају ($\chi^2=15,15$; $df=3$; $p<.002$; $Kramerovo V=.115$; $N=1141$). *Марљивост* је најпожељнија особина међу испитаницима који се сврставају у радничку и доњу класу, али је она значајно мање цењена у групи испитаника који себе сврставају у средњу или у горњу класу ($\chi^2=9,46$; $df=3$; $p<.024$; $Kramerovo V=.091$; $N=1141$).

Усмереност радника на марљивост се може разумети у контексту рестриктивних услова у којима живе и раде (Kohn, 1976). Осим што живе у лошијим материјалним условима, радници обављају мање сложене послове који захтевају веће поштовање правила и процедура постављених од стране ауторитета. Уколико испитаници сматрају да заузимају више позиције на скали класне припадности, утолико више вреднују независност, одговорност и толеранцију, а то су особине аутономне личности. Овај налаз је у складу са већ наведеним налазима о утицају осталих коришћених показатеља друштвеног положаја на избор особина деце, који говоре да повољнији друштвени положај доприноси преференцији особина аутономне личности.

Завршно разматрање

Налази испитивања јавног мњења представљају важан извор информисања о члановима једног друштва и његовим вредностима. Стицање увида у васпитне циљеве које појединци сматрају пожељнима и желе да их деца и млади усвоје у породици представља један од могућих приступа истраживању вредности. Овај приступ је коришћен и у Светској студији вредности о чијим је налазима реч у овом раду. Циљ рада био је да се утврди како карактеристике социоекономског положаја грађана утичу на њихове преференције особина које деца треба да развију у породици. Добијени налази показују како социоекономски положај утиче на циљеве породичног васпитања и његове ефекте.

Показало се да од свих контролисаних показатеља социоекономског положаја, највећи утицај на избор особина има образовни ниво грађана. Прецизније, независност (Крамерово $V=.267$), одговорност (Крамерово $V=.192$), толеранција (Крамерово $V=.261$), штедљивост (Крамерово $V=.241$), одлучност (Крамерово $V=.174$), религиозност (Крамерово $V=.115$) и послушност (Крамерово $V=.313$) јесу особине где је повезаност са варијаблом образовања интензивнија од повезаности са било којом другом анализираном варијаблом друштвеног положаја.

И поред регистрованих разлика тешко се може говорити о динстинктивним профилима појединих категорија испитаника с обзиром на анализирани варијабле. У случају разлика у степену образовања, могло би се рећи да се вредносни приоритети високо образованих испитаника значајно разликују од аналогне структуре код ниско образованих. Слично би се могло рећи и за студенте, али само у поредјењу са неким другим категоријама испитаника с обзиром на радни статус, пре свега са домаћицама или пензионерима. У случају разликованих категорија испитаника с обзиром на степен породичних прихода, субјективну процену класне припадности или задовољство финансијском ситуацијом породице, и поред регистрованих разлика не могу се извући закључци о динстинктивним структурама преферираних особина деце. Другим речима, не постоји група испитаника која

би се у вези са преферираним особинама деце значајно разликовала од свих других група испитаника дефинисаних на основу истог критеријума.

У целини гледано, уочава се општа тенденција да уколико је социоекономски статус повољнији, утолико је већа усмереност ка циљевима који говоре о аутономији личности, док нижи статус условљава преференцију конформистичких особина. Аналогно овим налазима је закључак компаративне анализе резултата Светске студије вредности о утицају нивоа социо-економског развоја земље на ставове према социјализацији деце. Фоа (Foa, 2007) је утврдио да економски мање развијена друштва карактерише префирање послушности и безусловног поштовања ауторитета, док развијена друштва преферирају аутономију, одговорност и независност суђења. Нема сумње да су повољни материјални и општи друштвени статус појединца, као и социо-економска развијеност друштва, важни предуслови усвајања и развијања аутономних циљева и вредности. Али док се то не оствари (што неће бити ни једноставно ни брзо), школа би требало да има компензаторну улогу тако што ће код свих ученика, без обзира на њихов социјални статус, подстицати развијање аутономије личности.

Подаци до којих се дошло у овом истраживању потврђују значај социоекономског статуса за вредновање одређених особина. Префериране особине постају пожељан васпитни модел у друштвеној групи коју одликује одређено образовање, радни статус, доживљај класне припадности, приходи и задовољство финансијском ситуацијом. Деца чији родитељи имају нише образовање и припадају нижим друштвеним слојевима, имају скромније приходе и нису задовољни својим финансијским могућностима, су под ризиком да се васпитавају пре свега у правцу развијања марљивости и послушности, док им се с друге стране не дозвољава, занемарује или не негује у довољној мери независност, одговорност, толеранција. На овај начин, деца из депривисаних средина и окружења су на путу да понове изборе и животни стил својих родитеља. Познато је да нижи слојеви мање вреднују образовање, да су више оријентисани практично, и од своје деце очекују брзо стицање радних квалификација, запошљавање и конформистичко понашање. А управо кроз

образовање ученици стичу одређена знања и компетенције као неопходне предуслове аутономног мишљења и понашања.

Шта школа може да учини како би умањила лоше ефекте ниског социоекономског статуса? Остваривање континуиране сарадње и изграђивање поверења између наставника и родитеља односно чланова породице који брину о детету је претпоставка мењања њихових очекивања и аспирација у вези са образовањем и васпитањем деце. Родитељи који ниско вреднују образовање требало би да се увере на примерима из сопственог окружења у његов значај и вредност и у том смислу је нарочито благотворно позивање на примере који су успели и могу да служе за углед. Један од неопходних путева јесу разне друштвене акције у којима породице са скромнијим могућностима добијају одговарајућу подршку и помоћ у средствима којима се потврђује значај и позитивни ефекти образовања. Најделотворнији мотиватор је промовисање знања, самосталности, одговорности, толеранције као демократских вредности не само у школи него и на нивоу целокупног друштва.

Коришћена литература

- Foa, R. (2007): Socioeconomic development, parenting values and multiple modernities. Retrived May 22, 2007, [http://www.roberto.foa.name/Parenting Attitudes Foa.](http://www.roberto.foa.name/Parenting_Attitudes_Foa)
- Kohn, M. (1969): *Class and conformity: A study of values*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press.
- Kohn, M. (1976): Social class and parental values: another confirmation of the relationship, *American Sociological Review*, 41, 538-545.
- Joksimović, S., Maksić, S., Pavlović, Z. (2007): Attitudes of the citizens of Serbia towards the goals of family upbringing, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 39(2), 225-242.
- Pantić, D. (1977): Vrednosti i ideološke orijentacije društvenih slojeva, u: M. Popović i sar., *Društveni slojevi i društvena svest* (269-288). Beograd: Institut društvenih nauka.

- Pavlović, Z. (2007): Vrednosti samoizražavanja u javnom mnjenju Srbije, u: D. Pantić i Z. Pavlović (prir.), *Javno mnjenje, koncept i komparativna istraživanja* (81-108). Beograd: Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka.
- Popović, M. i sar. (1977): *Društveni slojevi i društvena svest*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Tomanović-Mihajlović, S. (1997): *Detinjstvo u Rakovici: svakodnevni život dece u radničkoj porodici*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.